

УДК 327.7

ГУМЕНЮК А. Г.,
кандидат політичних наук, молодший
науковий співробітник
Інституту міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

РОЛЬ ЮНЕСКО В ОХОРОНІ ІСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТОК У РЕСПУБЛІЦІ КІПР

У статті досліджується проблематика діяльності ЮНЕСКО стосовно захисту історичного спадку Республіки Кіпр. Детально аналізуючи цю проблематику, автор не полишає уваги і її міжнародно-правовий аспект.
Ключові слова: ЮНЕСКО, спадок, культура, Кіпр, Греція.

Кіпр — стародавня і загадкова земля, центр середземноморської торгівлі, перехрестя морських шляхів середньовіччя, батьківщина багатьох легенд та сказань.

Стратегічне місцезнаходження острова, запаси мідної руди та лісу завжди приваблювали загарбників та поселенців. Перший потік грецьких поселенців на острів розпочався приблизно 3000 років назад, по закінченні періоду Троянських війн, та приніс з собою грецьку мову і цивілізацію. В наступні сторіччя Кіпр знаходився в епіцентрі різних подій під владою єгиптян, ассирійців, персів, нащадків Олександра Македонського та Римської імперії, поки не став частиною Візантійської імперії. Пізніше прийшли хрестоносці, лужин'яни, турки та британці. Острів став незалежним у 1960 році вперше за свої 3000 років історії, зберіг при цьому грецьку мову та культуру¹.

Довга та бурхлива історія острова, звичайно, вплинула на багатство та різноманітність кіпрської культури. Історичне минуле країни визнано міжнародною організацією ЮНЕСКО, яка включила до списку «Скарби світової цивілізації» з 1985 року дев'ять гірських візантійських храмів Кіпру, а у 2001 році ще один.

Ці церкви XI, XII, XIII, XIV ст. унікальні своїми фресками, мозаїками, іконостасами. В двох із них збереглися на стінах короткі записи, які належать руському палітриму Василю Барському, який відвідав Кіпр у XVIII ст. Йому також належать най-

стародавніші описи цих храмів. По ескізах Василя Барського на Кіпрі було відбудовано після пожеж та землетрусів багато церков та монастирів. Безцінні фрески збереглися завдяки ретельній охороні та реставрації, а також тому, що знаходяться ці храми далеко в горах.

У 1988 році Список всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО був поповнений поселенням Хірокітія. Це поселення представляє собою залишки житла, яке схоже на вулики та поділене на дві частини кам'яною «стіною», довжина якої 185 метрів. Здобутки, які були зроблені у процесі розкопок, дозволяють припускати наявність високого рівня соціальної організації мешканців поселення. Хірокітія представляє собою історію Неолітичного періоду на Кіпрі.

У 1980 році до списку ЮНЕСКО «Скарби світової цивілізації» був занесений Пафос. Це красиве та цікаве місто відомо тим, що в одній його частині — Като Пафос (нижня частина міста біля пристані) знайдені залишки стародавнього міста Неа — Пафос. Всі пам'ятники старовини Пафосу внесені до списку світових культурних цінностей ЮНЕСКО та знаходяться під охороною (Гробниці Королів, Катакомби Соломона, мозаїки Будинку Діоніса, Колонна Апостола та Павла та ін.).

Каталог культурних нащадків ЮНЕСКО підвищив престиж Кіпру та багатократно збільшив число іноземних відвідувачів острова.

У січні 2008 року на державному телеканалі РІК з успіхом пройшов документальний фільм «Археологічні місця та пам'ятники, які занесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО», який нещодавно був знятий місцевим режисером Маро Теодосіаду².

Але повернемося в історію. Як було зазначено вище, острів став незалежним у 1960 році вперше за свої 3000 років історії. Та, на жаль, у липні 1974 року турецькі війська скоїли інтервенцію на Кіпр, у результаті чого 37% території північної частини острова було незаконно окуповано. Це було порушення всіх принципів міжнародного права. З тих пір культурна спадщина піддається цілеспрямованому систематичному знищенню, оскільки турецька армія хоче серйозно змінити демографічну ситуацію та культурний устрій окупованих територій.

Автор не буде детально розповідати про порушення норм міжнародного права або прав людини з боку Туреччини під час вторгнення на Кіпр та довгого періоду окупації. Треба більш детально зупинитися на окремому аспекті, порушенню міжнародного права з боку Туреччини по відношенню до культурної спадщини Кіпру. Між іншим, Туреччина є країною-учасницею Конвенції ЮНЕСКО за 1970 рік, яка передбачає заходи по забороні ввозу, вивезенню та передачі культурної власності. Туреччина порушила Конвенцію ЮНЕСКО за 1972 рік (ст. 6 «Про захист культурної та природної спадщини»), в якій говориться, що «культурна та природна спадщина кожної

держави є всесвітньою спадщиною, захисту якої має сприяти все міжнародне співтовариство»³.

Багато років назад, у 1979-му, Відділ старожитностей⁴, який існує на Кіпрі при Міністерстві комунікацій та будівництва, вперше отримав від співробітника іноземного посольства інформацію про те, що фрагменти мозаїки Канакар'ї (Церква Богородиці Канакар'ї, яка знаходиться на окупованому півострові Карпасія) виключний витвір VI ст., розкидані по підлозі церкви. Про цей факт кіпрський уряд повідомив всі міжнародні організації, музеї, наукові інститути всього світу. І тоді за підтримкою ЮНЕСКО було повернено два оригінальних фрагменти Кіпрському уряду. Турки-кіпріоти наполягали на тому, що ці фрагменти були єдиними, які збереглися після акту вандалізму.

Однак наприкінці 1988 року Музей Поля Гетті у Каліфорнії повідомив, що Оудз з директорів женецьких аукціонів запропонував купити інші фрагменти мозаїк, а на початку 1989 року той же музей надав ще більш точну інформацію про те, що в Індіанополісі пані Пег Голдберг мала у власності чотири фрагменти мозаїки, які вона хотіла продати за 20 млн. доларів. Кіпрська церква та Кіпрський уряд заявили права на мозаїку в регіональному суді Індіанополіса.

Розгляд цієї справи звернув на себе підвищену увагу з боку засобів масової інформації. З'явилося багато статей в газетах не тільки на Кіпрі, але і в США, Великобританії, Франції, Німеччині та інших країнах, а також в американських бюлетенях новин. Зокрема, в «Нью-Йорку» було опубліковану статтю на 50 сторінок про розслідування цієї справи, в якій також розповідалося про людей, які мали відношення до неї. Нарешті, на телеканалі BBC 1 було продемонстровано документальний фільм під назвою «Розкрадання». Справа Канакар'ї привернула до себе гострий інтерес з боку ЮНЕСКО, яка направила в Індіанополіс спостерігача, а також з боку країн і фондів, які проявляють піклування у зв'язку з незаконним ходінням предметів, які є частиною мирової культурної спадщини.

Суд завершився у серпні 1989 року рішенням регіонального судді Джеймса Ноланда, який постановив повернути витвори їх законному власнику, Кіпрській церкві. Відповідач подала на апеляцію, і нове рішення наприкінці 1990 року підтвердило рішення судді Ноланда в ще більш сильних та чітких формулюваннях. Повернення Канакар'ї є лише першим променем у тій темряві, яка охоплює загальну проблему повернення культурних цінностей їх справжнім господарям.

Міжнародний аспект проблеми культурної спадщини завжди мав життєво важливе значення для Кіпру. Кіпр, а також Туреччина підписали всі відповідні міжнародні конвенції. Також зі свого боку, ЮНЕСКО зіграла свою роль під час вторгнення турків у 1974 році, коли її Генеральний директор пан Рене Майо нагадав всім сторонам про їх відпо-

відальність згідно з Гаазькою конвенцією 1954 року про охорону культурної власності у випадку збройного конфлікту, та направив на острів делегацію з двох людей. У 1975-му, коли Генеральним директором стає пан Ахмаду Махтар Мбау, у відрядження на Кіпр тричі направлявся канадський експерт Жак Далібар, але його звіт більш чим на 100 сторінках так і не був опублікованим, скоріше всього, як зазначив Президент Фонду А. Г. Левендіса на Кіпрі Константінос Левендіс, за причиною тиску з боку Туреччини та її прихильників у секретаріаті⁵.

Під час проведення Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО у 1976 році було прийнято рішення включити в офіційну програму роботи цієї організації пропозицію щодо направлення місії на Кіпр, яка б доповідала про стан, в якому знаходяться пам'ятники культурної спадщини. Ця пропозиція, починаючи з 1976 року, повторювалась у програмі кожні два роки і наступні Генеральні секретарі робили спроби реалізувати її, але наштотувались на перешкоду, яку не могли перебороти, а саме обструкцію з боку режиму Президента невизнаної Північної Республіки Кіпр Рауфа Денкташа.

Ця обструкціоністська позиція, за словами Константіноса Левендіса, найшла свій вираз у наполегливості Рауфа Денкташа по відношенню до того, що ЮНЕСКО повинна включити окрему офіційну угоду з його «адміністрацією». Цього, звичайно, не може бути через рішення міжнародного співтовариства, прийнятого в рамках ООН про невизнання розкольніцького режиму. Місія могла би з легкістю здійснювати свою діяльність під егідою пред-

ставника Генерального секретаря ООН на Кіпрі, але Рауф Денкташ відмовився обговорювати це питання⁶. Туреччина прямо порушила культурні права греків-кіпріотів, причому головним чином тих, кого після турецького вторгнення було вигнано зі своїх осель. Турецькі війська зруйнували і багато в чому сприяли пограбуванню пам'ятників архітектури на Кіпрі, настільки багато, що всіх їх важко перерахувати⁷.

Останнім часом турки-кіпріоти, під тиском міжнародної громадської думки, зокрема ЮНЕСКО, спромоглися захистити деякі пам'ятники архітектури, в тому числі і невелику кількість храмів — три чи чотири з багатьох сотень — з тим, щоб, у крайньому випадку, використати їх у туристичних цілях.

Однак знищення інших пам'яток культури вже відбулося, більшу частину церковної спадщини було знескоджено турецькими військами.

Мабуть, хтось міг би заперечити, що торгівля пам'ятками античності та витворами мистецтва є всесвітнім явищем і що маленький Кіпр не є винятком з того сумного правила незаконної торгівлі, обсяг якої (згідно з офіційною інформацією ЮНЕСКО за 1989–1990 рр.), досягнув 2,5 млрд фунтів тільки на офіційних аукціонах⁸.

Культурна спадщина — це безцінний скарб кожного народу, який виражає його своєрідність та індивідуальність, а також наступництво епох в ході історичного розвитку.

Турбота про культурну спадщину є обов'язком кожного освіченого громадянина, кожної вільної людини. Це обов'язок кожного із нас.

ПОСИЛАННЯ (Endnotes)

¹ Костас Киррис. История Кипра. – Никосия, 1985.

² «Вестник Кипра» (російськомовна газета на Кіпрі). – 8 лютого. – 2008.

³ Икономидис Костас. Международное право и защита культурного наследия Кипра. // Кипр. Разграбленная цивилизация. – Афины, 2002. – С. 139.

⁴ Хадзисаввас Софоклис. Вступительное слово. // Кипр. Разграбленная цивилизация. – Афины, 2002. – С. 15.

⁵ Левентис Константинос. Разрушение культурного наследия. // Кипр. Разграбленная цивилизация. – Афины, 2002. – С. 145–153.

⁶ Там само.

⁷ Икономидис Костас. Международное право и защита культурного наследия Кипра. // Кипр. Разграбленная цивилизация. – Афины, 2002. – С. 139.

⁸ Хадзисаввас Софоклис. Вступительное слово. // Кипр. Разграбленная цивилизация. – Афины, 2002. – С. 14.

Humeniuk, A. G. Role of UNESCO in protection of historical monuments in Cyprus. // Institute of International Relations, Kyiv National Taras Shevchenko University.

The present article is dedicated to the activities of UNESCO in the protection of the historic heritage of the Republic of Cyprus. Analyzing this problematic author also pays much attention to international legal aspect of it.

Key words: UNESCO, heritage, Cyprus, culture, Turkey.

Гуменюк А. Г. Роль ЮНЕСКО в охране исторических достопримечательностей в Республике Кипр / Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

В настоящей статье рассматривается проблематика деятельности ЮНЕСКО по защите исторического наследия Республики Кипр. Детально анализируя эту проблематику автор также не оставляет без своего внимания и ее международно-правовой аспект.

Ключевые слова: ЮНЕСКО, наследие, Кипр, культура, Турция.

Стаття надійшла до редколегії 07.09.2009

Прийнята до друку 12.10.2009